

Forevisningshaver

Demonstration Gardens

Keywords: Public Gardens, Kitchen Gardens, Ornamental Gardens, Fruit Trees, History, Denmark

Særlig først i 1900-tallet til op i 30'erne florerede forevisningshaver rundt omkring i landet. Begyndelsen til dem blev dog gjort allerede kort før 1840, idet sognepræst Duus i Vemmelev dette år skriver i Amtsbeskrivelsen for Sorø Amt, at der i hvert herred er anlagt »mønsterhaver« af Landøkonomisk Selskab. Senere blev det især have-selskaberne, der tog initiativet til anlæggelse af »forsøgshaver« eller »forevisningshaver«. Formålet var at vise både anlægsmåder, dvs. forskellige havetyper og især dyrkningsmåder, fx jordbehandling, forskellig sammensætning af læbæltet, sygdomsbekæmpelse, frugttræbeskæring, ompodning, såning og plantning, mellemkulturer, sorter og stammer, i mindre grad prydblantearter af stauder, enårige planter og buske. Det var især have-selskabernes konsulenter, der tog sig af regelmæssige demonstrationer. I nogle haver var frugttræer og -buske dominerende, i andre køkkenurter, og atter andre havde især prydblantearter; men ofte var haverne nogenlunde alsidige. Etikettering var meget velset, men vanskelig at få gennemført og særlig vedligeholdt tilfredsstillende. Der var vistnok altid offentlig adgang, hvilket kunne være en prøvelse for etiketterne. Nogle få haver lå i forbindelse med faste dyrskuepladser, som vi har oplevet det på Bellahøj i sin tid, og kunne være ganske omfattende; og så var der i dyrskuedagene mange foredrag og demonstrationer; de fleste haver var dog mindre. I perioder var der fælles styring for mange haver; der var udarbejdet regler for driften, og der kunne udsendes årlige rundskrivelser, endvidere kurser for dem der skulle lede og passe anlæggene.

Om en enkelt nyoprettet forevisningshave er der i to omgange skrevet i tidsskriftet *Haven*, først i 1923 af redaktøren, den kendte forsøgsmand og havebogsforfatter Carl Mariboe, to år senere af et aktivt medlem af Østifternes Haveselskab, nemlig bogtrykker F.J. Christtreu. Der nævnes i 1923-artiklen som medvirkende ved dens oprettelse og indvielse en række kendte og mindre kendte personligheder, ligesom der i 1925-artiklen bringes en plan til omlægning af haven, udarbejdet af C.Th. Sørensen i 1925 et par år efter at han havde nedsat sig som selvstændig havearkitekt.

Johan Lange

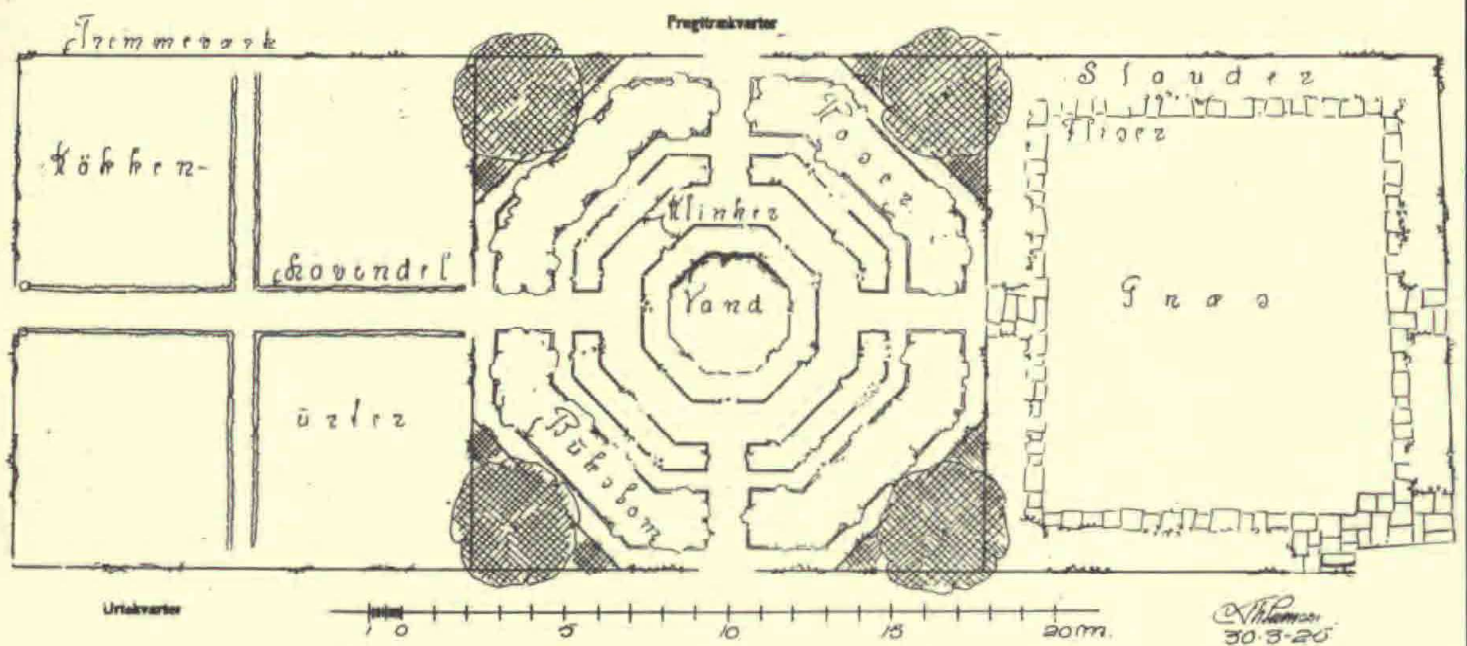
Ved en lille Højtidelighed blev Forevisningshaven, der er oprettet af Københavns Afdeling af Østifternes Haveselskab, indviet Søndag den 10. Juni. Skønt Vejret var det i Aar sædvanlige Sommervejr, d.v.s. Kulde, Regn og Blæst, var der mødt adskillige for at tage den smukt anlagte Have i Øjesyn. Foruden Ledelsen af Københavns Afdeling med Formanden og Næstformanden, Direktør *N. Heyman* og Bogtrykker *Christtreu*, i Spidsen, var der Borgmester *Jensen*, Gartnerforeningens Næstformand, Gartner *Risum*, Docent *Becker*, Konsulent *Hans Gram*, Havebrugskandidat *Anton Pedersen* o.m.a. samt Repræsentanter for Pressen. Direktør *Heyman* gjorde i Korthed Rede for Havens Tilblivelse og bad Borgmester *Jensen* om at indvi Haven. Borgmesteren udtalte Ønsket om, at Haven maatte blive til Gavn og Glæde for Byens Befolkning, der i stadig stigende Grad interesserede sig for Havebrug og her havde Lejlighed til at lære, hvorledes en saadan mindre Have skal anlægges og drives. Dannebrogsslaget blev derefter hejst, og Deltagerne samledes til en lille Hjertestyrkning, hvor der blev holdt adskillige Taler og overrakt Konsulent *Gram* en smuk Boggave som Tak for hans gode Hjælp ved Planlæggelsen af Forevisningshaven.

Denne ligger Øst for en endnu ubebygget Sidevej til Tomsgaardsvejen¹, ved Frederikssundsvejen i Utterslev og indtager et Areal af 4633 Kvadratmeter (ca. 6½ Skp. Ld.), og er tænkt som et Forbillede for en større Villa eller Parcelhave, men kan selvfølgelig ogsaa være vejledende for mindre Haver, idet der her særlig er lagt Vægt paa det økonomiske Havebrug, medens selve Prydhaven danner en smuk Ramme om Villaen, som er markeret ved en afmærket Græsplæne. Som det af hosstaaende Plan af Haven fremgaar, er Køkkenhaven lagt til den ene Side og Frugthaven til den anden Side af Villaen og Prydhaven. Der dyrkes forskellige Sortimenter af Frugttræer, Frugtbuske, Køkkenurter og Prydplanter, navnlig Stauder, særlig egnet for den noget lerede Jord, der findes paa denne Egn.

Der vil i Forevisningshaven blive foretaget Demonstration i Beskæring af Frugttræer, Bekæmpelse af Plantesygdomme og paa andre Maader gives Vejledning i en saadan Haves Røgt og Pleje.

Som ovenfor nævnt har Konsulent *Gram* udarbejdet Planen til Haven, ligesom han har udarbejdet Budget for Havens Anlæg og Drift. Vandre lærer, Gartner *G. Fischer*, har udført Anlægget og Pasningen og Valg af Frugttræsarter er foretaget af Konsulent *Gram* i Forbindelse med Vandre lærer, Gartner *P. Nielsen*.

Ved alle Træer, Buske, Roser, Stauder o.lign., er der anbragt varige Zinketiketter, og ved de etaarige Planter Navnepinde, ligesom der er rejst et højt og solidt Jerntraadshegn paa Jernstolper rundt om hele Haven, samt indlagt Vandledning med Opstandere, hvorpaa der kan skrues Vandslanger, saa man er i Stand til at vande hele Arealet. Dette er af Københavns Kommune lejet for et Tidsrum af 10 Aar.

C. Th. Sørensens plan over forevisningshave i Utterslev 1925.

Som det af ovenstaaende vil fremgaa, er det et efter Forholdene ret betydeligt Arbejde der her er udført for at skabe en virkelig baade smuk og praktisk Forevisningshave der ogsaa kan være til Mønster for andre lignende Anlæg.

Den økonomiske Basis for Realisationen af dette Foretagende var Overskudet fra den vellykkede Udstilling i Tivoli 1921, der var arrangeret af Københavns Afdeling af Østifternes Haveselskab.

Anlægget har til Udgangen af Maj 1923 ialt kostet ca. 7600 Kr., hvortil der dog er søgt Statstilskud efter Reglerne af 28. Mai 1915.

Carl Maribo

Paa et af Københavns Kommune ved Tomsgaarden i Utterslev lejet Areal blev i Efteraaret 1922 anlagt en Forevisningshave. Dens Areal er 4633 m² (6¹/₃ Skp. Land). Haven, der indviedes i 1923, har tidligere været gjort til Genstand for Omtale i vort Medlemsblad.

Forevisningshaven er anlagt i tre Kvarterer: Frugttrækvarter og Urtevarter og i indeværende Foraar er det midterste Kvarter udlagt som en selvstændig mindre Have eller Parcelhave. I denne vil man sikkert kunne hente Idéer og Belæring. Anlægget – der er en Udvidelse – er udført efter Tegning og Plan af Havearkitekt C. Th. Sørensen og vil blive aabnet for Medlemmerne den 21. Juni Kl. 2 med Foredrag af Konsulent H. Gram, senere vil der blive Lejlighed til at rette Forespørgsler til Konsulenterne.

Om selve Nyanlægget, af hvilket vi bringer en Plan, følger ret udførlige Oplysninger, der skyldes Havearkitekt *Sørensen*:

Saaledes som Forevisningshavens midterste Parti nu er udformet, skulde det vise gode Anlægsmaader for mindre Haver. Udformningen er simpel og ligetil, væsentlig som slige smaa Haver udformedes i gamle Tider og maa nødigt opfattes som bestemt af, at saadanne Former er moderne, og det just i Øjeblikket er det eneste rigtige at indrette en Have saaledes; den skulde være bestemt af Hensigtsmæssighed. For sand Skønhed i en Kulturfrembringelse er det hensigtsmæssige en Betingelse.

Det vilde være lettere og bedre, om der laa et beboet Hus i Forevisningshaven. Saa kunde Forholdet mellem Hus og Have være vist, Samspillet som det betegnes. Simpelthen dette, at Haven skal forskønne og fremhæve Huset, dette være Tyngdepunktet i Haven. Haven bør ogsaa udvide Husets Beboelighed, være en vigtig Del af Hjemmet.

Jordstykket her er rektangulært, det er Formaalet ret naturligt at dele det i tre smaa Haver. Til Indramning og Inddeling tjener et knap 2 m højt Tremmeværk, som skal bære en Vildvinsplantning. Ikke just fordi dette er en særlig god eller særlig efterlignelsesværdig Maade, men fordi det er vigtigt, at Haven saa hurtigt som muligt er »færdig«, ialtfald i en vis Grad. Hække vil under de fleste Forhold være det bedste og smukkeste til Havens Inddeling og Indhegning, men naar Vildvinen er tæt, vil dette Hegn forhaabentlig paa en god Maade kunne illustrere den Betydning, det har, at en Have er lukket og inddelt i bestemte Rum.

I mindre Haver er dette afgørende for Skønhed og Hygge. Det er ikke nok, at Hække eller anden Afgrænsning er bordhøj, først naar Øjet lukkes inde virker Haven stor og hyggelig.

Terrænet falder ret stærkt i Længderetningen, derfor maa Hegnet her ogsaa falde, men det vil gerne være smukkeste, om en mindre Have kan planeres saaledes, at Terrænet er vandret. Under alle Omstændigheder bør det danne et Plan, som falder jævnt fra eller mod Huset. Fald paa langs ad Huset er som Regel uskønt og mindre, vindskæve Jordflader ved en Bygning er meget grimme.

Haverummet nærmest Indgangen er det simpleste. Det er en Køkkenhave, den kan dels vise, hvorledes en mindre, særlig Køkkenhave kan være smuk med en ordentlig, regelmæssig Inddeling og dels hvorledes en mindre Have, som den dyrkes med Nyttetvækster, udmærket kan være smuk. I sidste Tilfælde kunde man tænke sig en Række Blomster indenfor Lavendlerne, en af Hovedgangene kunde ende i et Lysthus eller en Siddeplads.

Det midterste Rum er en ret rigt udformet Blomsterhave. Hjørnerne er brudte, saaledes at det danner en regelmæssig Ottekant. I de afskaarne Trekanter skal vokse et Frugttræ med Buske under, maaske med skygge-

taalende Blomster i Bunden. I Midten af Haven er et lille Bassin, nærmest dette Bede med Klinkekanter, bestemte til lave Stauder med enkelte højere, Dværgbuske og Løgvækster imellem. Yderst Rosenbede med Buxbom til Kant. Om disse er der ikke meget at sige, de er tilplantede med ret mange forskellige Sorter, og det vil forhaabentlig blive interessant og vejledende for de Besøgende. Her er ogsaa plantet en Del gammeldags, en Gang blomstrende Roser.

Vand har jo altid stor skønhedsmæssig Værd i en Have hvadenten det forefindes paa den ene eller den anden Maade. Ønskes der Vand i en mindre Have, maa det jo oftest indrettes som Bassin, og der gøres da gerne for meget ud af dette. Kun naar der er Penge nok til Raadighed, bør der ofres noget særligt derpaa. Det væsentlige er Vandets vandrette, lysende og spejlende Flade, dets udprægede Kontrastvirkning til Havens øvrige Elementer. Det lille Bassin, som her danner Midtpunktet i Haven er udført saa simpelt som muligt, en ottekantet Skaal af Beton, 15 cm tyk, udstøbt direkte paa Bunden i det udgravede Hul. Der skal vokse en enkelt Aakande i det, men selve Vandspejlet maa ikke indskrænkes eller brydes meget. Vand- og Jordoverflade er saa godt som plane, det kan dog ikke undgaas, at Betonkanten den første Tid er mere fremtrædende end ønskeligt, Planterne vil dog snart brede sig ind over og dække den.

De smaa klinkeindfattede Bede skulde vise, hvorledes lave Stauder, Pudeplanter, lave Buske og lignende, som ellers plantes paa Stenhøje, kan anvendes i et regelmæssigt fladt eller næsten fladt Bed. I ni af ti Tilfælde er de Stenhøje, som ses i Haverne, nogle forfærdende grimme Opstablinger, der ofte skæmmer baade Hus og Have. Trods alt det, der skrives derimod kommer der stadig flere og flere til. Og saa er det mærkelige dette, at kun i meget faa Tilfælde dyrkes der Planter paa dem, som kræver de særlige Betingelser, der kan frembringes paa en Stenhøj, tilmed er de gerne opbyggede saa slet, at Planterne faar langt ringere Kaar og ikke kommer til deres Ret i skønhedsmæssig Henseende. Forhaabentlig vil de her indrettede Bede vise, at alle de almindeligt dyrkede Stenhøjsplanter paa en fordelagtig Maade kan plantes saaledes. Det er vigtigt, at Bedene afgrænses af et ensartet, dødt Materiale; det kan være Klinker som her – ikke almindelige Mursten, som fryser itu – det kan være smaa Kampesten af passende Størrelse, Stenaffald, Træ eller andet. Kun noget som ikke er for uensartet eller fremtrædende, fordi der bør være et Modsætningsforhold mellem Kantens Ensartethed og Uregelmæssighed og Planternes Forskellighed.

Den tredje Have er ogsaa en Prydhave, men af en simplere Form. En Græsplæne, Rabatter langs Hegnet og til Adskillelse af Græs og Blomster en smal uregelmæssig Flisegang.

Græsset er plant og udelt, det vokser tæt ind til Fliserne og er i Plan

med Fliserne, derfor er det saa overordentlig let at klippe og pleje, og det indbyder til Færdsel og Ophold paa en helt anden Maade, end om det var delt med Blomsterplantninger.

Fliserne er her Brudstykker, kasserede Fortovsfliser, de kunde godt være regelmæssige og de behøver ikke at være ret brede, dog er det bedst at man nogenlunde bekvemt kan gaa paa dem, men iøvrigt er Græsset jo udmærket at færdes paa.

Jorden i Rabatterne er ogsaa plan med Fliserne og her er plantet Stauder. Fliserne indbyder til Anvendelse af Pudeplanter, de kan plantes umiddelbart op til Fliserne, hist i bredere Partier, her ganske smalt, og nogle Steder kan man lade høje eller halvhøje Stauder vokse helt frem til Fliserne. Det ser ogsaa smukt ud, at en enkelt egnet højt voksende Staude – et Kongelys f. Eks. – vokser op ude ved Flisekanten over et lavt Tæppe af Pudeplanter.

Bepantningen er i sin Helhed noget tilfældig, fordi den væsentlig skyldes velvillige Gaver forskellige Steder fra. Roserne er dog købte, men Sortsvalget er Planteskolens.

Stauderne – høje som lave – er skænkede af Botanisk Have. Det kgl. danske Haveselskab og Landbohøjskolen, dog fandtes ogsaa en Del Stauder som er delte og plantede. Maaske er det slet ikke saa uheldigt, at Plantematerialet er af saadan tilfældig Art her, saaledes vil den mindre Haveejer jo netop ofte erhverve sine Blomsterplanter ved mer eller mindre tilfældige Gaver og Køb.

Haven eller Haverne maa nødtigt opfattes saaledes, at de kan overføres direkte til andre Forhold, den kan og skal særlig vise disse Anlægsmaader, mindre disse bestemte Former. Thi Formen – Planen – bør i hvert enkelt Tilfælde paa det nøjeste passe til de givne Forhold, og de er altid forskellige.

Det er vort Haab, at den foretagne Udvidelse vil gøre sit til, at Besøget i Fremtiden maa blive forøget og at vore Medlemmer vil faa Gavn og Glæde deraf. Haven vil som tidligere være tilgængelig paa bestemte Dage og Tider, der bliver meddelt under »Foreningsmeddelelser«.

F. J. Christtreu.

Noter

1. Sidevejen hed Tomsgårds Tværvæg (nu Møntmestervej), hvis hjørnegrund mod NØ af Botanisk Have var lejet til dyrkning af enårige vækster. Næst efter denne og ligeledes på tværvægens nordside lå forevisningshaven ifølge venlig oplysning fra Jørgen Mosegaard, hvis far konsulent Hans Mosegaard igennem mange år om sommeren boede med sin familie i haven og forestod pasning og demonstrationer. Gennem 40 års virke i Østifternes Haveselskab nåede Hans Mosegaard at sætte varigt præg, ikke blot på denne have, men i høj grad på dansk havebrug i det hele taget. Det er der særlig grund til at mindes, fordi Hans Mosegaard, der døde den 27. november 1987 ville være fyldt 100 år den 29. marts 1993.